

Kritische meningsvorming in het vmbo

Vakinhoud als vertrekpunt

Kritische meningsvorming is belangrijk voor iedere burger. De inhoud van de bètavakken is goed om kritische meningsvorming te oefenen, maar in het vmbo krijgt het nog weinig aandacht. In dit artikel beschrijven we hoe je kritische meningsvorming kunt oefenen aan de hand van socio-scientific issues (SSI), controversiële, maatschappelijke kwesties waarin zowel bètawetenschappelijke kennis als maatschappelijke afwegingen nodig is.

In een gezonde democratie kan iedereen meedenken, meedoen en meebeslissen. Dit wordt ook steeds meer verwacht van burgers omtrent SSI (Guérin et al., 2021). Denk aan stikstofproblematiek en het maatschappelijke debat over de rol van boeren. Mensen moeten een kritische mening kunnen vormen over deze onderwerpen. Om leerlingen hierop voor te bereiden, zijn onder andere kennis, taalvaardigheid en meningsvorming nodig. Door hier al vroeg aandacht aan te besteden, op basis van de vakinhoud bij bètavakken, raken leerlingen

op jonge leeftijd al bekend met dit proces. Wat ons betreft zijn er voldoende aanknopingspunten bij bestaande curricula en hoeft er niets nieuws opgetuigd te worden. Burgerschapsonderwijs niet als apart vak of aparte opdracht, maar juist geïntegreerd in de bestaande vakinhoud. Kritisch burgerschap als gevolg van goed, kennisgericht onderwijs.

Bètavakken in vmbo

Bij de bètavakken in het vmbo ligt de nadruk op vakinhoudelijke kennis en de toepassing ervan in eenvoudige situaties; voor kritische meningsvorming lijkt weinig ruimte (Frijters, ten Dam & Rijlaarsdam, 2008). Internationaal onderzoek naar de visie op SSI laat zien dat veel bètadocenten het belangrijk vinden om hier aandacht aan te besteden (Kara, 2012). Tegelijkertijd is een standpunt dat het niet de verantwoordelijkheid is van bètadocenten om kritische meningsvorming te oefenen, als dit niet tot het curriculum behoort (Tidemand & Nilsen, 2017). Onterecht wat ons betreft, en vooral zonde want de bèta-

vakken bieden volop aanleiding om op een inhoudelijke manier te oefenen met kritische meningsvorming. In dit artikel wordt daarom een aantal handvatten beschreven voor het oefenen van kritische meningsvorming op het vmbo. Het onderzoek naar, en het gebruik van tools voor het ondersteunen van kritisch denken en meningsvorming richt zich momenteel vooral op vwo'ers en havo's, maar ook leerlingen op het vmbo zullen als burger gevraagd worden een kritische mening te vormen over SSI. Belangrijker is nog dat elke burger moet kunnen participeren in een gezonde democratie, ongeacht scholingsverleden.

Burgerschapsvorming geïntegreerd in bestaande vakinhoud

Kiezen geschikte kwestie

Er zijn meerdere SSI bij de bètavakken die zich lenen voor het oefenen van kritische meningsvorming. Zo sluit het bespreken van de stikstofkringloop aan bij het huidige debat over de stikstofproblematiek. Voor het voeren van een inhoudelijk dialoog over een SSI als het stikstofprobleem hebben leerlingen achtergrondkennis nodig, zekere wanneer deze in dienst staat van kritische

MYRTHE KOENDERS is student biologie aan de Universiteit Utrecht. Ze loopt stage bij het lectoraat Curriculumvraagstukken Funderend Onderwijs van de Hogeschool Utrecht. Ze werkt hier samen met **DAAN VAN RIET**. Hij is docent-onderzoeker en onder andere verbonden aan de werkplaats burgerschap *Democratisering van kritisch denken*.

meningsvorming. Om een dialoog goed voor te bereiden, bedenk je als docent eerst welk onderwerp je wil bespreken (bijvoorbeeld de stikstofkringloop), welke kennis leerlingen mogelijk al hebben en welke kennis zij nog nodig hebben. Vervolgens is het goed om verschillende perspectieven rondom een SSI te beschrijven. Zo kan het stikstofprobleem besproken worden vanuit meerdere invalshoeken, bijvoorbeeld vanuit de politiek, wetenschappers, diverse burgerperspectieven, dierenwelzijn, natuurbeheerders, lobbyisten en boeren. Binnen deze perspectieven zijn ook weer meerdere perspectieven te onderscheiden. De thematiek raakt dus zowel vakinhoud als de burgerschap van leerlingen. Vragen die helpend zijn bij het kiezen van een geschikte kwestie, zijn (Werkplaats Democratisering van kritisch denken, 2020):

- Welke maatschappelijke vraagstukken kunnen leerlingen onderzoeken door de bril van hun vakinhoud?
- Welke digitale, politieke, sociaal-culturele en technologische ontwikkelingen hebben invloed op de ontwikkeling van vakinhoud?
- Welke situaties of vraagstukken zijn interessant waarin morele problemen zich voordoen in relatie tot vakinhoud?
- Welke kennis hebben leerlingen al over een maatschappelijk relevant vraagstuk?

Kennis leerlingen en leraar

Leerlingen doen niet alleen binnen school kennis op, maar ook daarbuiten. De kennis die leerlingen meenemen naar school wordt ook wel 'Funds of Knowledge' (FoK) genoemd (Calabrese Barton & Tan, 2009). De FoK van leerlingen kan gebruikt worden om SSI in een bekende context te plaatsen voor leerlingen. Door leerlingen met voorkennis hun kennis en ervaringen te laten delen met de rest van de klas, ontstaat er gedeelde verantwoordelijkheid voor een vraagstuk dat voorligt en staat participatie centraal. Door achtergrondkennis van leerlingen over SSI aan te spreken en door ze in een expertrol te plaatsen met behulp van hun FoK, zijn leerlingen meer betrokken, meer gemotiveerd en beter in staat om mee te doen aan een dialoog over SSI tijdens de les. Het helpt hierbij ook om hoge verwachtingen te

hebben van leerlingen. Hoge verwachtingen leiden tot hogere resultaten (Rubie-Davies, Meissel, Alansari, Watson, Flint & McDonald, 2020). Lage verwachtingen houden leerlingen klein.

In een gezonde democratie kan iedere burger participeren

Organisatie goed gesprek

Wanneer je met leerlingen aan de slag gaat, kun je leerlingen eerst op individueel niveau laten denken over hun mening. Vervolgens reflecteren ze op hun oorspronkelijke mening. Doe dit door leerlingen na het opschrijven van hun mening, nieuwe informatie en perspectieven te geven in bijvoorbeeld een video. Reflectievragen helpen ook. Uit onderzoek van Boerwinkel et al. (2011) is gebleken dat leerlingen met deze methode meer argumenten voor en tegen de kwestie konden bedenken en dat zij meerdere keren van standpunt wisselden. Nieuwe kennis vergroot de kans op kritische meningsvorming.

Een andere manier om leerlingen te laten reflecteren op hun oorspronkelijke mening is door ze aan het werk te zetten in kleine groepen. Dit kan gedaan worden door hen eerst in stilte schriftelijk op elkaars mening te laten reageren en vervolgens kunnen verschillende meningen besproken worden in deze groepen. Het individueel vormen van een mening en het bespreken van verschillende meningen in kleine groepen is een effectieve en veilige manier voor leerlingen om hun mening te uiten. Onderzoek van Frijters et al. (2008) naar kritisch denken toont aan dat het voeren van een dialoog in kleine groepen een groter positief effect heeft op het kritisch denkvermogen dan wanneer leerlingen individueel werken aan deze onderwerpen. Daarnaast kun je als docent ook een klassi-

kale dialoog gebruiken bij het aanleren van kritische meningsvorming. De rol die de docent inneemt bij een dialoog is cruciaal. Docenten kunnen afwisselend een meer terughoudende of leidende rol aannemen. In hun terughoudende rol treden de docenten op als onpartijdige voorzitter, waarbij ze niet hun eigen mening geven. Ze ondersteunen leerlingen bij het uiten van meningen en focussen op het bewaken van het veilige klimaat in de klas. In hun leidende rol kunnen docenten optreden als rolmodel dat met respect kritisch omgaat met de mening van anderen, tegelijkertijd kunnen zij tijdens een dialoog hun mening uiten en daarbij hardop laten zien welke stappen zij gebruiken voor het vormen van een mening. Zo kunnen docenten ook nieuwe meningen naar voren brengen om leerlingen meerdere perspectieven te geven. Deze vorm van begeleiding, waarbij docent en student gelijkwaardige bijdragen kunnen leveren, blijkt meer teweeg te brengen (Kennisrotonde, 2017) bij leerlingen dan een werkvorm waarbij leerlingen (of docenten) de grootste bijdrage leveren. In dit artikel hebben we gepoogd de toegankelijkheid van het oefenen van kritische meningsvorming met bètavakinhoud te laten zien. Het is zeer de moeite waard en toegankelijk voor leerlingen om vakkennis breder te interpreteren vanuit verschillende perspectieven en de maatschappelijke relevantie van bètavakinhoud. In de achterliggende studie, op te vragen bij Myrthe Koenders, wordt meer aandacht besteed aan de toepassingsmogelijkheden in het vmbo en waarom SSI uitermate geschikt zijn voor leerlingen in het vmbo.

* De bronnen van dit artikel zijn te vinden op internet. ●